

УДК 821.162.1 З.Фіш

Ромащенко Л.

УКРАЇНСЬКА ІСТОРІЯ У ТВОРАХ ЗЕНОНА ФІША (НА МАТЕРІАЛІ ПОВІСТІ «НЕСТОР ПИСАНКА»)

Анотація. Творчість польського письменника З. Фіша повинна зайняти почесне місце в історії польської та української літератури. Він представник “української школи” в польському письменстві. Тож українська тематика домінує в його творчості. “Смілянського Вальтер Скотта” цікавить українська історія, зокрема в повісті “Нестор Писанка”, що засвідчила також інтерес автора до українських звичаїв, культури тощо.

Ключові слова: повість, історичний, український, польський, гайдамака.

Інформація про автора: Ромащенко Людмила Іванівна, доктор філологічних наук, професор, «visiting professor» Лодзького університету (Польща).

E-mail: lirom5@ukr.net

Romaschenko L.

UKRAINIAN HISTORY IN THE WORKS OF ZENON FISZ (ON MATERIAL OF A NOVEL „NESTOR PYSANKA”)

Abstract. The article observes the creative work of Polish writer Z. Fisz, which is nowadays somewhat forgotten. However, it must take a decent place in the history of the Polish and Ukrainian literature. Fisz’s activity is multifaceted: writer, playwright, historian, memoirist, ethnographer, publicist – these are far from all facets of his talent.

Z. Fisz is the representative of the “Ukrainian school” in the Polish writing. Hence, the Ukrainian theme dominates in his creative heritage. He was interested in the Ukrainian history пов’язані насамперед із центральним регіоном України – Черкащиною, утім числі Смілянщиною (for example, described in the novel “Nestor Pysanka”). The story vividly describes the culture, traditions in Ukraine.

In the novel “Nestor Pysanka” the haidamakas uprising is shown on the example of the fate of the character whose name gave the title to the work. The dra-

matic events of Koliivshchyna are presented retrospectively, through the prism of the perception of the main character, who tells the author-narrator the secret of his life. Z. Fisza's approach in evaluating the haidamak uprising and its apogee is characterized as pro-noble, the author's ambiguous attitude towards the participants of the haidamak uprising is noted. One gets the impression that the writer sympathizes with the Haidamak leader for his desperation, sociability, courage, justice, insight, indifference to accumulation, and organizational skills. Perhaps the author is aware of the ambiguity of his own vision of the haidamak uprising and therefore tries to leave the evaluation of those bloody events to posterity and, thus, to remove responsibility from himself.

Z. Fisza is not only well-versed in Ukrainian history, but also in love with Ukrainian nature, as evidenced by numerous picturesque descriptions of localities, Ukrainian customs, rites, traditions, folklore, and language. Numerous proverbs and sayings are embedded in the artistic canvas of the story as elements of intertext. All these factors create a powerful Ukrainian element, which unfolds not only in this story, but also in other works of the writer.

Keywords: story, historical, Ukrainian, Polish, haidamak.

Information about author: Romaschenko Liudmyła, doctor of philological sciences, professor, "visiting professor" of Lodz University (Poland).

E-mail: lirom5@ukr.net

Romaszczenko L.

HISTORIA UKRAINY W TWÓRCZOŚCI ZENONA FISZA (NA PODSTAWIE POWIEŚCI „NESTOR PISANKA”)

Abstrakt. Dzieło polskiego pisarza Z. Fisza powinno zająć honorowe miejsce w historii literatury polskiej i ukraińskiej. Jest przedstawicielem „szkoły ukraińskiej” w piśmiennictwie polskim. Dlatego w jego twórczości dominuje tematyka ukraińska. „Smiliański Walter Scott” interesuje się historią Ukrainy, w szczególności w powieści „Nestor Pisanka”, które również świadczyło o zainteresowaniu autora ukraińskimi zwyczajami, kulturą itp.

Słowa kluczowe: powieść, historyczna, ukraińska, polska, hajdamaka.

Informacje o autorze: Romaszczenko Ludmyła, doktor nauk filologicznych, profesor, profesor wizytujący Uniwersytetu Łódzkiego (Polska).

E-mail: lirom5@ukr.net

Творчість видатного польського письменника Зенона Фіша (Тадеуша Падалиці (1820–1870) нині призабута, його твори три-чотири десятиліття не перевидавались, хоча повинні зайняти почесне місце в історії не тільки польської, а й української літератури.

В останні роки дещо ситуація змінилася. У 2017 році у видавничій науковій серії “Чорний романтизм” вийшла книга під назвою “Тарасова ніч” (Проза)” (“Noc Tarasowa. (Proza)”), яка зібрала більшість розпорошених у періодиці творів автора. А в 2020 році вийшов об’ємний том “Розповіді та нариси. Замальовки з подорожей Україною” (“Opowiadania i krajobrazy. Szkice z wędrówek po Ukrainie”), куди увійшли, крім нарисів, що дали назву книзі, прозові історичні твори “Зося Житкевичівна” (“Zosia Żytkiewiczówna”), “Нестор Писанка” (“Nestor Pisanka”) і рання драма “Конашевич у Белгороді” (“Konaszewicz w Białogrodzie”).

Що ж до україномовних видань творів митця, то про них лише доводиться мріяти. А між тим Україна в його творчості займає поважне місце; любов до її природи, культури, звичаїв, обрядів, історії очевидна, навіть коли йдеться про драматичні сторінки співіснування двох народів.

З. Фіш – представник “української школи” в польському письменстві. Значна частина життя митця пов’язана з українськими землями тодішньої Речі Посполитої. Тому українська тематика домінує в його творчості. Але, на слушну думку автора розлогої передмови до згаданого тому “Opowiadania i krajobrazy. Szkice z wędrówek po Ukrainie” Марека Налепи, він “переростає деяких з них вразливістю, художністю, інколи знаннями й інтелігентністю. <...>. У відкритті краси України, а не в байках і дискурсах, демістифікуючих чи деміфологізуючих описи цієї краси є сила Фіша” [12, 16]. Дослідник дає доволі високу оцінку письменникові, називаючи його “смілянським Вальтер Скоттом чи Фенімором Купером” [12, 16], “художником Смілянщини” [12, 61], оскільки того цікавлять історичні події, пов’язані насамперед із центральним регіоном України – Черкащиною, у тім числі Смілянщиною (Хмельниччина, гайдамаччина, Коліївщина). Чому? Бо в селі Пруси (нині Михайлівка), недалеко від Сміли, що на Черкащині

З. Фіш жив. Сюди він ще в дитинстві переїхав разом із батьками (народився 10 липня 1820 року у селі Ключки під Белиничами в Білорусі). Освіту здобував у Забілоччі, Кам'янці та Златополі, у будинку маршалка Черкаського повіту Яна Мацевича, де працював писарем. У Прусах письменник і помер, за два роки до того збожеволівши. На жаль, у Прусах-Михайлівці мало знають про свого видатного земляка, навіть місцеві краєзнавці.

Дуже мало відомостей про нього й у білоруських джерелах. У фактографічній літературно-краєзнавчій базі даних «Таленты ад роднай зямлі» наведено скупі біографічні відомості: «Фіш Зянон – Леанард. Письменнік, паэт, навеліст, публіцыст, журналіст (10.07.1820, в. Ключыкі, Бялыніцкі раён, Магілёўская вобласць – ????.1870, пахаваны на Чаркашчыне, на могілках былога маёнтка Прусы)» [8]. Згадку про З. Фіша знаходимо в невеличкій замітці «Кветкі Бацькаўшчыны» Я. Будовіч, присвяченій Дням білоруського письменства, що проходили в різних регіонах країни, а фінішували в Белиничах. Освітленням цієї події займалася газета творчої інтелігенції Білорусі «Літаратура і мастацтва» [1, 10]¹.

У єдиній невеличкій статті, яку нам вдалося відшукати, «Зянон Фіш, унікальная з'ява славянскай літаратуры», В. Хурсік згадує про дискусію М. Костомарова з Фішем, порівнює останнього з Гоголем, визнаючи внесок обох у розвиток української літератури: «Тогаль стаў класікам рускай літаратуры, хаця пісаў пра тое ж, што і Фіш на польскай, – пра Украіну, яе звычайі, яе народ. Тогаль баяўся, што, акрамя як на рускай, ніяк не здолее паказаць свой талент. Мова, прыгажосць пабудовы сказаў і літаратурныя асаблівасці раскрыцця сюжэта захоплівалі яго. Ён стаў бы знакамітым незалежна ад тэматыкі сваіх твораў. Фіш жа, выдатна знаёмы з гогалеўскімі шэдэўрамі, саступаючы класіку ў таленце, імкнуўся якраз да адваротнага — заглыблення ў тэму і паказу характараў і вобразаў без літаратурнага глянцу. Яго ге-

1 Прикметно, що в цій же газеті, у рубриці «Дыпламатыя перакладу. «На памежжы мора і зямлі»», серед творів про любов до маленької батьківщини наведені й переклади віршів письменниці, перекладачки Галини Кирпи (с.12) – дружини письменника Дмитра Чередниченка, уродженця Канівщини.

рої розмаїлюють па-простама, па-ўкраінску, так, як было ў жыцці... але на польскай мове. Хто большы українец — Гогаль ці Фіш — пытанне спрэчнае. Адказ на яго ляжыць у плоскасці нацыянальнага самавызначэння творцы. Для беларускай літаратуры гэта актуальна і сёння: пісаць на роднай мове і заставацца забытым Фішам ці тья ж рэчы падаць па-руску і стаць Гогалем. Заўважу, што і Гогаль, і Фіш зрабілі важкі ўнёсак у стварэнне ўкраінскай літаратуры” [9, 63].

Стаття Хурсіка стала своерідною передмовою до його ж перекладу з польскай літаратурна-біяграфічнага нарысу Леонарда Савінскаго¹ “Зянон Фіш (Тадэвуш Падаліца), літаратурна-біяграфічны нарыс” [7, 64-71].

Ситуацыя в украінскаму літаратурознавстве теж не набагато крашча. Досліднікі абмежуюцца загальнымі положэннямі або торкаюцца окреміх аспектаў творчасці З. Фіша, тоді як вона могла б стати предметом численних навуковых студый. Прыміром, Я. Діденко розглядае пам’яткі історыка-культуры спадчыны Чыгірыншчыны в дарожніх нарысах пісьменніка [4, 215-218]. І. Опацький досить стисло розглядае діяльність Фіша-этнографа в контекстах этнографічных даследаванняў іншых польскых ученых, пісьменнікаў, грамадскых діячів XIX стагоддзя [6, 363-367].

Вывяток становіць хіба што розлога передмова до згаданого вышче выдання творів пісьменніка Р. Радзішевскаго “Kozassy watażkowie w twórczości Zenona Fisza: Konaszewicz w Białogrodzie i Noc Tarasowa” [13, 49–62], але вона ліше польскаю моваю, тож на часі іі україномовна версія.

Діяльність Фіша багатагранна: павістар, драматург, історык, мемуарыст, этнограф, публіцыст – це далеко не всі грані його таленту.

Серед прозовых творів – павісты “Зося Жыткевічівна”, “Нестор Писанка”, “Тарасова ніч”, віршована драма “Конашевіч в Белгороді”.

1 Леонард Савінський (1831–1887) – майже ровеснік З. Фіша, польскы поет, перекладач, історык літаратуры, палітычны діяч. Народывся в Літынскіму павіты Подольскай губерніі, студыював у Жытомыр, Кыві. За підтрымку нацыянальна орыентаваных студэнтскых арганізацый у 1862 році був на шість літ высланы до Курска. Напыв драму “Na Ukrainie” (Poznań, 1857), переклав “Тайдамакы” Т. Шевченка, пры цьому крытычна выслывыся про іі автара.

Особливо цікавими для вітчизняного читача є “Розповіді та нариси. Замальовки з подорожей Україною”, що засвідчили зацікавлення її культурою, звичаями, пейзажами, побутом, архітектурою, особливостями національного характеру. Вони дали назву книзі, куди ще увійшли перші дві згадані вище повісті і драма. Це видання і стане предметом нашого дослідження.

Повісті “Нестор Писанка” і “Зося Житкевичівна” віддають данину темі Коліївщини в польській літературі.

У польській романтичній літературі інтенсифікується процес зацікавлення українсько-польською історією. Внесення до польської романтичної літератури українського елемента зумовлене, очевидно, тим, що творці польського романтизму переважно походили з земель, політично залежних від Польщі, у тім числі з України.

До інтерпретації теми Коліївщини, дразливої для поляків, польські літератори підходили досить обережно, часто з суб’єктивних міркувань. У баченні більшості польських письменників Коліївщина – це жорстоке розбійництво, хлопський бунт, кривава різанина; вони не бажали помічати глибоких соціальних і національно-релігійних коренів гайдамаччини, замовчували кривди, яких зазнавав український народ із боку шляхти.

Найперше події Коліївщини відображаються в анонімних віршах і поемах, а також у мемуарах очевидців, які вражають своєю безпосередністю, відвертістю спогадів.

Згодом з’являються твори різних жанрів, автори яких торкаються трагічних перипетій Коліївщини: “Телена, чи гайдамаки на Україні” І. Камінського, “Станиця Гуляйпільська” та “Коліївщина і степи” М. Грабовського, “Село Серби” Л. Семенського, “Наддніпрянське пограниччя” А. Новосельського, “Харцизи” та “Король і цариця” Ф. Равіти-Гавронського.

Найбільш інтенсивно тема Коліївщини осмислюється в поемах – улюбленому жанрі романтиків: “Пан канівський староста” і “Перша покута Залізняка” А. Грози, “Слуга і пан” С. Вітвицького, “Гайдамаки” С. Яновського.

Драматична картина Коліївщини постає зі сторінок поеми “Уманська різня” маловідомого автора Даровського – очевидця подій, тоді ще учня, який, рятуючись від різанини, переховувався під склепінням приходського костюлу. Поема була популярною свого часу й поширювалася в рукописних списках, з одним із яких ознайомився С. Гощинський – автор поеми “Канівський замок”, але, за його ж власним зізнанням, не вмів по-справжньому її оцінити.

Деякі з цих творів можуть викликати застереження щодо висвітлення взаємин польської шляхти з українськими козаками та селянами, але показовий сам факт звернення до подій Коліївщини.

Гайдамаччина та Коліївщина на тлі подільського краєвиду постає зі сторінок поеми “Беньовський” Ю. Словацького, у створенні якого письменник використав свої колишні враження від української природи. У концепції українсько-польської історії виявилися елементи містицизму Ю. Словацького, як наслідок впливу містичної науки Тов’янського.

Містичні елементи відбилися і в поемі Ю. Словацького “Срібний сон Саломеї”, у центрі якої Коліївщина та її дійові особи. Надзвичайно поетично, з великою пластичністю подано в поемі образ України. Містичні деталі: віщі сни, пророцтва, привиди, передчуття і візії, утвердження головної думки про визначеність наперед людської долі – надають поемі своєрідного забарвлення і роблять її одним з найвидатніших творів української тематики не тільки в поетичній спадщині Словацького, а й у всій польській поезії.

Справедливими месниками за народні кривди постають у поемі Залізник і Гонта, а центральний персонаж – козак Семенко є ніби літературним двійником Шевченкового Яреми Галайди та козака Небаби з поеми С. Гощинського “Канівський замок”. Трагічні, криваві картини гайдамаччини зображені в поемі Ю. Словацького з не меншою силою, ніж у поемі С. Гощинського, на якій слід зупинитися детальніше.

Поема С. Гощинського “Канівський замок” сильно вплинула на Ю. Словацького, хоча загалом поети були різними людьми – за походженням, вихованням, світоглядом, темпераментом: Гощинський – демократ, ближче стояв до народних верств, а Словацький – до аристократії.

“Канівський замок” написаний у 1828 році (у перекладі українською мовою твір побачив світ у 2000 році). У поемі, як зазначено в передмові, автор “з демократичних позицій висвітлив боротьбу українських селян проти польської шляхти за часів селянського повстання 1768 року” [3, 4].

Зацікавлення С. Гоцинського гайдамацьким повстанням було тривале і викликане, очевидно, перебуванням письменника в місцях найбільшого розмаху гайдамацького руху – Умані, Смілі, Чигирині, Черкасах, Лисянці, Медведівці, Корсуні, – де ще були живі очевидці й учасники тих подій. Під впливом почутих переказів про Коліївщину (у той час Северин мешкав у сідляра Терешка в Умані) він пише свій перший твір – вірш “Спів про уманську різню” (1818), що став своєрідним підготовчим етапом у художньому освоєнні теми Коліївщини, зафіксував у ембріональному стані ті мотиви, що розгорнулися пізніше в “Канівському замку”.

Поема “Канівський замок” – твір, опертий у своїй основі на реальні події, але його фабульний каркас – у романтично-фантастичному ореолі, що особливо помітно в окресленні характерів, обставин, аксесуарів дії.

З. Фіш також не міг не звернутися до теми Коліївщини, оскільки жив у тих же краях, що стали центром повстання, і де була ще жива пам’ять про ці події. Відповідні топоси (їх десятки) надають повісті конкретно-реалістичного звучання: Сміла, Гуляйгород, Звенигородка, Чигирин, Черкаси, Мельники, Умань, Корсунь, Медведівка, Мошни, Кременчук, Єлизаветград та ін.

У повісті “Нестор Писанка” гайдамачина показана на прикладі долі персонажа, чиє ім’я дало назву творові. Писанкою його охрестив Максим Залізняк при першій же зустрічі, оскільки тіло юнака було оперезано шрами, як великодня писанка узорами.

Драматичні події Коліївщини передані ретроспективно, крізь призму сприйняття головного персонажа, що розповідає автору-наратору таємницю свого життя. Проте, на відміну від названих творів С. Гоцинського, Ю. Словацького (чи й Т. Шевченка) у творі відсутнє нагромадження жахливих натуралістичних сцен насиль-

ства, катувань, пожеж, убивств, які дали підстави Д. Чижевському побачити, приміром, у “Гайдамаках” винятково “романтичну тематику” – “романтику жаху” [10, 414]. У повісті Фіша такі події залишаються переважно “за кадром”, про них стримано інформує колишній гайдамака, обмежуючись поняттями “різанина”, “пожежі”, “криваві ріки”: “Від цього часу почалося моє буйне життя в степах і в розбоях. Я засмагнув.., руки в мене огрубіли, я навчився володіти палашем і списом, красти табуни і звідав степи аж до єдичкульської орди” [11, 374]¹ або “...Залізняк матиме до тисячі людей, за короткий час здобуде Смілу, Звенигородку, Лисянку; ... з величезним військом підступить під Умань і спричинить там різню, якої не пам’ятають люди; що назветься на завершення смілянським князем і ціла Україна при одній згадці його прізвища буде тремтіти” (371). Виняток становить хіба що сцена нападу на купців-“кацапів”, яких підступом заманили в руки гайдамаків. І то після такого бойового “хрещення” Нестор відчуває провину, за яку сповідується наратору, проте шляху назад немає: “Перший то раз у житті різав людину як курку.., і хоч серце запеклося в мені від часу, як я вдивлявся в покраний різками труп моєї матері, але страшно зробилося в душі. Божий світ змінився мені на очах і не знаю, що дав би за те, щоб знов міг бути чистим, як раніше” (373-374). І ці докори сумління, які не покидають Нестора до кінця життя, надають персонажеві гуманістичного звучання (вічний, біблійний мотив розкаяного грішника).

Якоюсь мірою трагічні подробиці оприявнюються при взятті смілянського замку. Не обійшов письменник увагою й факт освячення ножів, що став уже традиційним епізодом у творах про Коліївщину: “Смілянський замок упав без захисту і звідси в більших розмірах вирвався той кривавий струмінь, що не зупинився аж до Умані, де піднявся вже як ріка...

Нестор, при звичаєний до різанини в степах, провадив і тут мордування. Вибравши сорок осіб із черні, кинувся праворуч, опинився в Гуляйгороді, перетряс найбільш скриті тясминські

1 Тут і далі переклад із польської наш, зі збереженням пунктуаційних норм, і цитуватимемо, вказуючи сторінку в тексті.

острови, але не знайшов там нічого і нікого; тож не втрачаючи ані хвилини часу, пішов звідти до Сміли. Заграва пожежі вказала йому, що там вже встиг побувати ватажок Шило. Був то перший взятий замок і успіх їхньої зброї одурманив Нестора до решти. На замку застав він уже скінчену різанину. Чернь розважалася на ринку, п'ючи горілку і меди, обдираючи костелик і смажачи на списках жиденят. Нестор переглянув уважно трупи, але між ними не знайшов Могильського” (387-388).

Гайдамаки, соратники Залізняка, для письменника «шайка», «банда», він заперечує соціальні причини повстання: мовляв, не було ніякого утиску: “Але якщо ми поглянемо на стан тогочасної України, мусимо визнати, що і з погляду господарського побуту, і місцевих свобод тут не відчують найменшого утиску. Губернатор майна Потоцького, Младанович, був великим господарем і одним із найздібніших свого часу адміністратором. Під його керівництвом край, що від віку був пустелею, за кільканадцять років помінявся в квітнучий достатком, торгівлею і землеробством. Панщина була необтяжливою і не перевищувала двадцяти чотирьох днів щороку від хазяїна, невелика і доцільна данина, пільги і всіляка допомога, найточніше правосуддя. Піднялися міста, побільшали ярмарки, на самій Уманщині виникло кількасот нових сіл, а із тогочасного становища селян маємо докази, що володіли обширними полями, садами, хуторами, пасіками, стадами..., словом, були значно заможніші, як сьогодні” (389-390).

У цьому випадку хочеться згадати цілком протилежне бачення реальних причин народного повстання С. Гощинським (близьке до народного трактування теми). Він тлумачить їх як справедливую кару українського люду за кривди, заподіяні йому шляхтою. Доказом цього є звернення Небаби до козаків:

У кого батька закатовано різками,
Чию дружину уподобав хтивий пан,
У кого любу доньку згвалтував тиран,
У кого наречених забрано панами,
За болі батьківські, за смуток материнський,
За зганьблених дітей, дівчат, за плач сестринський,

Я закликаю вас і кличу поіменно,
Хай кожний виступить і біля мене стане! [2, 31-32].

Ця думка педалюється автором і в передмові до твору: “Ненависть українського народу до пригноблюючих його панів і спільність віри з сусідньою Москвою стали причиною наміру знищити польську шляхту принаймні в російських провінціях, де було найбільше конфедератів” [2, 80].

Прошляхетський підхід З. Фіша в оцінці гайдамаччини і її апогею – Коліївщини став причиною його досить гострої дискусії з М. Костомаровим і В. Антоновичем. Так, на докір З. Фіша на свою адресу про “оправдание употребления кулака” М. Костомаров переконливо аргументує: “Бесчеловечный предводитель малороссийских гайдамак в сущности то же, что польско-русский пан, которого канчуки довели мужиков до гайдамачества<...>. Произвол пана вызвал произвол гайдамака. Но произвол пана говорил, что он вовсе не произвол; он называл себя правом, иногда даже божественным, тогда как произвол гайдамака, по крайней мере в начале, не прибегал к этому лицемерству, признавая себя произволом, сознавал, что достоин виселицы, топора или кола. Для нравственного чувства порок отвратительнее под личиною добродетели, чем в своем обнаженном виде. Произвол легализированный вызывает произвол незаконный, стремящийся ниспровергнуть первый” [5].

І все ж причина, яка штовхнула Писанку в обійми гайдамаків, – це бажання помсти за жорстоке, безкарне вбивство матері Нестора за наказом Могильського (Пракседу забили до смерті різками на очах у сина). Так останній хотів помститися жінці за те, що вона мала намір одружити свого позашлюбного сина з його донькою Юзею і забезпечити в такий спосіб собі й синові гідне становище в суспільстві. Хоча автор педалює на тому, що Пракседа вела розгульне життя, яке не полишає навіть у домі Могильського.

Отже, підґрунтя конфлікту соціальне, хоча цей висновок напрошується, можливо, мимо волі автора.

Поєдинок Могильського і Нестора сприймається, на мою думку, як споконвічне протистояння пана і холопа.

При уважному прочитанні можна помітити неоднозначне ставлення автора до учасників гайдамаччини.

Автор засуджує дії Залізняка – показовий у цьому сенсі візит очільника гайдамаків до батька. Старий запорожець, “з тих давніх запорожців” (374), який пам’ятає Сірка, гнівно картає сина за його вчинки, розмежовує запорожців і гайдамаків: “Сину, – сказав Максиму одного разу, коли той привіз йому ляські оксамити і сукна, – поганий то гостинець, не по-козацьки ти робиш! Я був запорожцем, а ти, схоже, став гайдамакою. Я в чистому полі і в білий день добував здобич, а ти обдираєш купців і євреїв уночі, у коморах і на дорогах. Геть з очей, не доводь мене до гріха, бо як собака тебе вб’ю!” (374-375).

І все ж не можна позбутися враження, що письменник симпатизує гайдамацькому ватажкові за його відчайдушність, товариськість, сміливість (чи й зухвальство), справедливість, проникливість, байдужість до накопичення, організаторські здібності. Ось яким уперше побачив Залізняка Нестор: “Той, який увійшов першим, був козак середнього зросту, середньої статури, жиливий, але худий на обличчі, вуса мав руді, невеликі, рідку бороду, а очі проникливі і рухливі. Жупан на нім із синьої китайки був добре вже витертий, а зброї не мав ніякої, окрім пружинистої нагайки, ударом якої відчинив двері» (371). Портрет є яскравим засобом характеристики героя. Тож оповідач резюмує: “Але що то був зух, то видно було з його обличчя” (371).

Не без іскри симпатії змальований і Нестор Писанка, натомисть його опонент Могильський – жорстокий, відлюдкуватий, пихатий – викликає зневагу.

Фіш не тільки протиставляє гайдамаків запорожцям, а й Гонту Хмельницькому. Показова в цьому плані розмова Гонти з уманським губернатором Браніцьким. На запитання Гонти, чим вони із Залізняком гірші від Хмельницького (адже обоє нищили “ляхів і жидів”), урядовець відповідає: “Тим – відказав Браніцький – що Хмельницький карав винних, а ти знущаєшся над невинними” (389).

Можливо, автор усвідомлює (чи підсвідомо) неоднозначність власного бачення гайдамаччини і тому намагається залишити нащадкам оцінку тих кривавих подій і, таким чином, зняти із себе від-

повідальність. Його по-філософськи забарвлені міркування – то намагання відповісти на важливі питання, які, проте, залишаються без відповіді: “Киньмо, отже, заслону на цю кровопролитну картину і залишмо наступним поколінням правдиве з’ясування причин. Щодо нас, у тому страшому розбудженні люду ми бачимо виразно перст Божий, який проводить людство до тільки йому відомих цілей.

Немає тут наслідків, які б підрахував політик, ані кари, якій би підлягали винні; бо помста, яку вчинили потім поляки, насаджуючи тисячі на палі, відсікаючи ноги і руки, перетворюючи на пустелі цілі села – зрівнюється знов у певному розумінні до завданої через них поразки. Де ж тут винний і невинний? Де тут звинувачений і суддя? Де чеснота і злочин? Тріумф і кара? То бурі людства, як є урагани природи, а як вони втілюються в життя, на кого впадуть і чому такі, а не інші сліди пороблять в переході своїм – цього ми не знаємо ще!” (390).

3. Фіш не лише непогано орієнтується в українській історії, а й залюблений в українську природу, про що свідчать численні малювничі описи місцевостей, особливо смілянського краю, які нагадують йому пейзажі з творів Ф. Купера, творчістю якого він захоплений. Автор зізнається: “У цьому куточку України природа має дивно прекрасний вираз і я запевне був першим, хто споглядав на неї з почуттям художника і поета” (349). Малолюдні місця, таємничі ліси, дніпровські узбережжя, тясминські розливи, ірдинські болота з незліченним диким птаством нагадують Зенону “пустельні околиці Делавару” (349). Не знаю жодного українського письменника, котрий би так детально, у подробицях і з такою любов’ю описав би черкаський край (хай мені пробачать місцеві автори).

Смілянський Вальтер Скотт добре обізнаний з українськими звичаями, обрядами, традиціями, фольклором, мовою. Як елементи інтертексту в художню канву повісті вмонтовані численні прислів’я і приказки (“не так старий як давній”, “чим хата багата”, “не чути землі під собою”, “життя як довга нива”), українізми, що належать до різних тематичних груп і вимагають пояснень для польського читача (сопілка, крашанка, книш, свитка, запаска, гладишка, байрак). А також українські пісні, – наприклад, закохані Юзя Могильська і Ян Не-

забитович висловлюють свої почуття, “переспівуючись”, що нагадує «Наталку Полтавку» І. Котляревського. Усі ці фактори створюють потужну українську стихію, яка розгортається не лише в цій поєвисті, а й інших творах письменника, що, сподіваємось, у майбутньому стане предметом наукових досліджень.

ЛІТЕРАТУРА

1. Будовіч Я. *Кветкі Бацькаўшчыны* // Літаратура і мастацтва. – 2020. – №33 (5089). – 4 верасня. – С.10.
2. Гощинський С. *Канівський замок*. – К.: Український Центр духовної культури, 2020.
3. Гуцаленко В. *Северин Гощинський* // Гощинський С. *Канівський замок*. – К.: Український Центр духовної культури, 2020. – С. 3–4.
4. Діденко Я. *Старожитності Чигиринщини в «Історіях та пейзажах: нарисах з блукань по Україні» З. Л. Фіша (Тадэуша Падалиці)* // Сіверщина в історії України. – 2019. – Вип. 12. – С. 215–218.
5. Костомаров Н. *О козачестве*. – Електронний ресурс: http://az.lib.ru/k/kostomarov_n_i/text_1860_o_kozachestve.shtml. – [Дата останнього доступу: 29.08.2022].
6. Опацький І. *Етнографічні дослідження Центральної України польськими вченими у XIX ст.* // Молодий вчений. – 2020. – №12 (88). – С. 363–367.
7. Савінські Л. Зянон Фіш (Тадэвуш Падалица). Літаратурна біографічна нарис // Маладосць. – 2020. – №8. – С. 64–71.
8. *Таленты ад роднай зямлі* (2022). Електронний ресурс: http://catalog.library.mogilev.by/writers/search_result.php?id=40. [Дата останнього доступу 21.08.2022].
9. Хурсік В. *Зянон Фіш, унікальная з’ява славянскай літаратуры* // Маладосць. – 2020. – №8. – С. 63–64.
10. Чижевський Д. *Історія української літератури (від початків до доби реалізму)*. – Тернопіль: Феміна, 1994.
11. Fisz Z. *Opowiadania i krajobrazy. Szkice z wędrówek po Ukrainie*. – Białystok: Wydawnictwo Prymat, 2020.
12. Nalepa M. *Zenon Fisz i Ukraina – oczekująca na „jakiego Walter -Scota, gdyby Coopera” (Opowiadania i krajobrazy, 1856)* // Fisz Z. *Opowiadania i krajobrazy. Szkice z wędrówek po Ukrainie*. – Białystok: Wydawnictwo Prymat, 2020. – S.15–74.
13. Radyszewski R. *Kozaccy watażkowie w twórczości Zenona Fisz: Konaszewicz w Białogrodzie i Noc Tarasowa* // Fisz Z. *Noc Tarasowa (Proza)*. – Białystok. Wydawnictwo Prymat, 2017. – S. 49–62.

REFERENCES

1. Budovich Ya. Flowers of Motherland [Kvietki Bačkauščyny] // Literature and art. -2020. – No. 33 (5089). - September 4. - P.10.
2. Hoshchynskiy S. Kaniv Castle.[Kanivskiy zamok.] - K.: Ukrainian Center of Spiritual Culture, 2020.
3. Hutsalenko V. Severyn Hoshchynskiy [Severyn Hoshchynskiy] // Goshchynskiy S. Kaniv Castle. - K.: Ukrainian Center of Spiritual Culture, 2020. - P. 3–4.
4. Ya. Didenko. Antiquities of the Chygyrin region in "Histories and Landscapes: Essays from Wanderings in Ukraine" by Z. L. Fish (Tadeusha Padalitsy) // Severshchyna in the History of Ukraine. – 2019. – Issue 12. – pp. 215–218.
5. Kostomarov N. About Cossacks. [O kozachestve.] – Electronic resource: http://az.lib.ru/k/kostomarov_n_i/text_1860_o_kozachestve.shtml. – [Date of last access: 29.08.2022].
6. Opatsky I. Ethnographic studies of Central Ukraine by Polish scientists in the 19th century. [Etnohrafichni doslidzhennia Tsentralnoi Ukrainy polskymy vchenymy u XIX st.] // Young scientist. – 2020. – No. 12 (88). - P. 363-367.
7. Savinski L. Zenon Fisz (Tadeusz Padalica). Literary-biographical essay [Zianon Fiš (Tadevuš Padalica). Litaraturna-bijahrafičny narys] // Maladost. – 2020. – No. 8. - pp. 64–71.
8. Talents from native land [Talenty ad rodnej ziamli] (2022). Electronic resource: http://catalog.library.mogilev.by/writers/search_result.php?id=40. [Date of last access 08/21/2022].
9. Khursik V. Zenon Fisz, a unique phenomenon of Slavic literature [Zianon Fiš, unikalnaja zjava słavianskaj litaratury] // Youth. – 2020. – No. 8. - pp. 63-64.
10. Chyzhevsky D. History of Ukrainian literature (from the beginning to the age of realism). [Istoriia ukrainskoi literatury (vid pochatkiv do doby realizmu).] – Ternopil: Femina, 1994.
11. Fisz Z. Opowiadania i krajobrazy. Szkice z wędrówek po Ukrainie. – Białystok: Wydawnictwo Prymat, 2020.
12. Nalepa M. Zenon Fisz i Ukraina – oczekująca na „jakiego Walter -Scota, gdyby Coopera” (Opowiadania i krajobrazy, 1856) // Fisz Z. Opowiadania i krajobrazy. Szkice z wędrówek po Ukrainie. – Białystok: Wydawnictwo Prymat, 2020. – S.15–74.
13. Radyszewski R. Kozaccy watażkowie w twórczości Zenona Fisz: Konaszewicz w Białogrodzie i Noc Tarasowa // Fisz Z. Noc Tarasowa (Proza). – Białystok. Wydawnictwo Prymat, 2017. – S. 49–62.